

વાર્ષિક લવાજમ - રૂ. ૨૫/-

JULY -2023

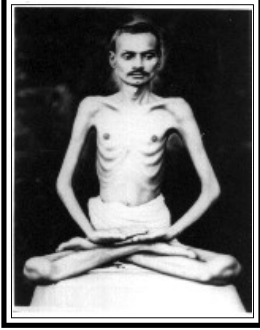
સ્વાભૂતિ પ્રકાશ

પ્રકાશક :

શ્રી સત્શ્રુત પ્રલામ્બ ટ્રસ્ટ,

ભાવનગર - ૩૬૪ ૦૦૧.

પરમ કૃપાળુદેવ શ્રીમદ્ રાજચંદ્રજી દ્વારા લિખિત
આધ્યાત્મિક પત્રો

પત્રાંક - ૩૪૮

મુંબઈ, ચૈત્ર સુદ ૨, બુધ, ૧૯૪૮

નમસ્કાર પહોંચે.

આ લોકસ્થિતિ જ એવી છે કે તેમાં સત્યનું ભાવન કરવું પરમ વિકટ છે. રચના બધી અસત્યના આગ્રહની ભાવના કરાવવાવાળી છે.

*

પત્રાંક - ૩૪૯

નમસ્કાર પહોંચે.

લોકસ્થિતિ આશ્ચર્યકારક છે.

*

પત્રાંક - ૩૫૦

મુંબઈ, ચૈત્ર સુદ ૬, રવિ, ૧૯૪૮

જ્ઞાનીને સર્વસંગ પરિત્યાગ કરવાનો શો હેતુ હશે ?

પ્રણામ પ્રાપ્ત થાય.

*

પત્રાંક - ૩૫૧

મુંબઈ, ચૈત્ર સુદ ૯, બુધ, ૧૯૪૮

બાહ્યોપાધિપ્રસંગ વર્તે છે.

જેમ બને તેમ સદ્વિચારનો પરિચય થાય તેમ કરવા, ઉપાધિમાં મૂંઝાઈ રહેવાથી યોગ્યપણે ન વર્તાય તે વાત લક્ષમાં રાખવા યોગ્ય જ્ઞાનીઓને જાણી છે.

પ્રણામ.

*

પત્રાંક - ૩૫૨

મુંબઈ, ચૈત્ર સુદ ૯, બુધ, ૧૯૪૮

શુભોપમાયોગ્ય મહેતા શ્રી પ ચત્રભુજ બેચર,

તમને હાલમાં બધાથી કંટાળો આવી ગયા વિષે લખ્યું તે વાંચી ખેદ થયો. મારો વિચાર તો એવો રહે છે કે જેમ બને તેમ તેવી જાતનો કંટાળો શમાવવો અને સહન કરવો.

કોઈ કોઈ દુઃખના પ્રસંગોમાં તેવું થઈ આવે છે અને તેને લીધે વૈરાગ્ય પણ રહે છે, પણ જીવનું ખરું કલ્યાણ અને સુખ તો એમ જણાય છે કે તે બધું કંટાળાનું કારણ આપણું ઉપાર્જન કરેલું પ્રારબ્ધ છે, જે ભોગવ્યા વિના નિવૃત્ત થાય નહીં, અને તે સમતાએ કરી ભોગવવું યોગ્ય છે. માટે મનનો કંટાળો જેમ બને તેમ શમાવવો અને ઉપાર્જન કર્યા ન હોય એવા કર્મ ભોગવવામાં આવે નહીં, એમ જાણી બીજા કોઈના પ્રત્યે દોષદ્રષ્ટિ કર્યાની વૃત્તિ જેમ બને તેમ શમાવી સમતાએ વર્તવું એ યોગ્ય લાગે છે, અને એ જ જીવને કર્તવ્ય છે.

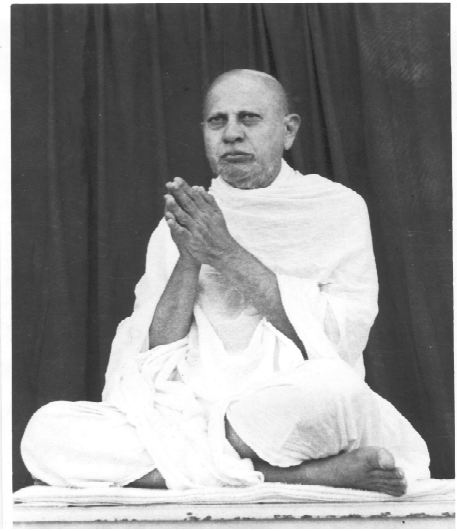
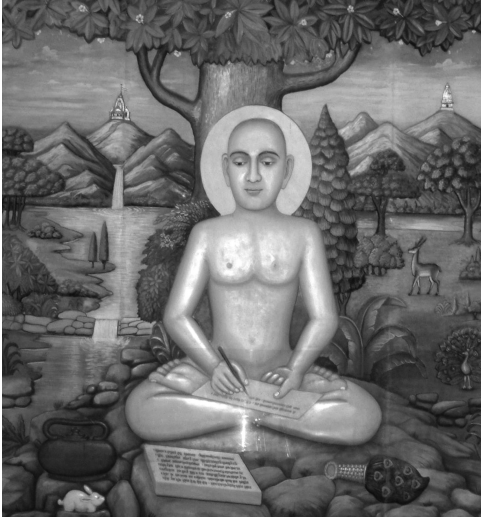
લિ. રાજચંદના પ્રણામ.

*

સ્વાનુભૂતિપ્રકાશ

વીર સંવત-૨૫૪૯ : અંક-૩૦૭, વર્ષ-૨૫, જુલાઈ-૨૦૨૩

શ્રાવણ સુદ ૪, શુક્રવાર, તા.૨૨-૦૭-૧૯૬૬, યોગસાર ઉપર પૂજ્ય
ગુરુદેવશ્રી કાનજીસ્વામીનું પ્રવચન, ગાથા-૯૭,૯૮, પ્રવચન-૪૧

આત્મધ્યાન ચાર પ્રકારનું છે
જો પિંડત્યુ પયત્યુ બુહ, રૂવત્યુ વિ જિણ-ઉત્તુ।
રૂપાતીતુ મુણેહિ લહુ, જિમ પરુ હોહિ પવિત્તુ ॥૧૯૮॥
જે પિંડસ્થ, પદસ્થ ને રૂપસ્થ, રૂપાતીત;
જાણી ધ્યાન જિનોક્ત એ, શીઘ્ર બનો સુપવિત્ર. ૯૮.

અન્વયાર્થ : (બુહ) હે ! પંડિત (જણ-ઉત્તુ જી પિંડત્યુ
પયત્યુ વિ રૂપાતીતુ મુણેહિ) જિનેન્દ્ર દ્વારા કહેવામાં
આવેલા જે પિંડસ્થ, પદસ્થ, રૂપસ્થ અને રૂપાતીત ધ્યાન
છે, તેમનું મનન કર, (જિમ લહુ પરુ પવિત્તુ હોહિ) જેથી
તું શીઘ્ર જ પરમ પવિત્ર થઈ જઈશ.

૯૮. આત્મધ્યાનના ચાર પ્રકાર 'જ્ઞાનાર્ણવ'માં આવે
છે ને?

જો પિંડત્યુ પયત્યુ બુહ, રૂવત્યુ વિ જિણ-ઉત્તુ।
રૂપાતીતુ મુણેહિ લહુ, જિમ પરુ હોહિ પવિત્તુ ॥૧૯૮॥

હે પંડિત! 'બુહ' શબ્દ વાપર્યો છે. હે પંડિત! પંડિત
તો એને કહીએ. આહાહા..! જે આ ચાર પ્રકારના
ધ્યાનવાળા આત્માનાં આનંદમાં એકાગ્ર થઈને આત્માનુભવ
કરે તેને અહીંયાં પંડિત કહેવામાં આવે છે. આહાહા..!
આવે છે ને પાલુડમાં, નહિ? 'મોક્ષમાર્ગ પ્રકાશક'માં પણ
આવે છે. 'પંડ્યા પંડ્યા પંડ્યા ફોતરા ખંડ્યા'. 'મોક્ષમાર્ગ
પ્રકાશક' હેં? 'દોહા પાલુડ'માં. એ શ્લોક 'દોહા પાલુડ'નો
છે. 'મોક્ષમાર્ગમાં પ્રકાશક'માં 'ટોડરમલે' પહેલા ભાગમાં
લીધો છે. 'પંડ્યા પંડ્યા પંડ્યા' ત્રણ વાર લીધું. એટલે કે
મિથ્યા શ્રદ્ધા, મિથ્યા જ્ઞાન અને મિથ્યા રાગદ્રેષ. ફોતરા

ખાડે છે, બાપા!

આ માલ અંદર ભગવાનઆત્મા પૂર્ણાનંદનો નાથ, એની તને પ્રતીત નથી, તેનો વિશ્વાસ નથી, તેનું જ્ઞાન નથી અને તેમાં રમણતા નથી. અને તું બીજી વાતું કરે છે, આમ થાય ને આમ થાય ને કરા ભોજન, લાખો માણસને (કહે), આમ હોય, ફલાણું હોય, વ્યવહાર કરતાં કરતાં થાય, રાગ કરતાં કરતાં થાય, પહેલું એમ ને એમ આવતા હશે કાંઈ? આહાહા..! હવે કાંઈક માર્ગ આવ્યો. આ કહે છે, બાપા! વ્યવહાર વિકલ્પને છોડતાં દ્રષ્ટિનો અનુભવ થાય. સમજાણું કાંઈ? એવું આકરું લાગે આમ, અંદર માર્ગ જોયો નથી ને એ માર્ગે ચાલવાનો પુરુષાર્થ જોઈએ તે પણ તૈયાર નથી. આહાહા..! કષાય મંદ કરો, વ્યવહાર કરો ને વ્યવહાર કરતાં કરતાં વ્યવહારનાં ફળ તરીકે તમને નિશ્ચય મોક્ષમાર્ગ પ્રગટ થશે.

મુમુક્ષુ : બારમી ગાથામાં લખ્યું છે.

ઉત્તર : બારમી ગાથામાં લખ્યું નથી. લખ્યા..! એના અર્થ જ આવડતા નથી એને.

સુદ્ધો સુદ્ધાદેસો ણાદવ્વો પરમભાવદરિસીહિં।

વવહારદેસિદા પુણ જે દુ અપરમે દ્વિદા ભાવે।।૧૨।।

અરે..! એનો અર્થ બીજો છે. ‘અમૃતચંદ્રાચાર્ય’ની ટીકા તો જો! એ તો સમ્યક્ અનુભવ દ્રષ્ટિ થઈ છે, જ્ઞાન આત્માનું થયું છે, સ્વરૂપની સ્થિરતા પણ કેટલીક થઈ છે પણ હજી અવસ્થામાં રાગ, વ્યવહાર બાકી છે. શુદ્ધતા અંશે અંશે વધતી જાય, અશુદ્ધતા ઘટવી એનું જ્ઞાન કરવું એ જાણેલો પ્રયોજનવાન (છે), એનું નામ વ્યવહાર છે. વ્યવહાર કરવો ને એને વ્યવહારનો ઉપદેશ દેવો એ વાત જ ત્યાં નથી. સમજાણું કાંઈ? શું થાય પણ હવે?

જે દ્રષ્ટિએ કહેવાણું છે તે દ્રષ્ટિએ ન જોવે તો એનો અર્થ ભાસે નહિ. આચાર્યની જે દ્રષ્ટિ હતી કે ‘**ભૂદત્યમસ્સિદો ખલુ**’. ભગવાનઆત્મા ભૂતાર્થ સ્વરૂપ, એકાકાર આનંદકંદ એનો આશ્રય કરતાં સમ્યક્દર્શન થાય. એ તો નિશ્ચય વાત સિદ્ધ કરી. ત્યારે હવે અહીં કંઈ વ્યવહાર બાકી છે કે એકલો નિશ્ચય થઈ ગયો? એટલે બારમી ગાથામાં લીધું.

બાકી છે, હજી અશુદ્ધતા છે, રાગ છે, પૂર્ણ શુદ્ધતા પર્યાયમાં નથી, એ ગુણસ્થાનનાં ભેદનું બરાબર તે તે કાળે જ્ઞાન કરવું એ વ્યવહાર જાણેલો પ્રયોજનવાન છે. જાણેલો પ્રયોજનવાન છે. માટે બારમામાં ઈ નાંખ્યું છે, અગિયારની સંઘી તરીકે બારમામાં (નાંખ્યું છે). બસ! ભૂતાર્થનો આશ્રય થઈ ગયો તો થઈ ગયો કેવળી? ના, ના. હજી બાકી છે, એને પુરુષાર્થ કરવાનો બાકી છે માટે જેટલી શુદ્ધતા પ્રગટી, અશુદ્ધતા રહી એનું જ્ઞાન કરવાનું છે. સમજાણું કાંઈ? અને એ શુદ્ધતા પૂરી કરવા માટે સ્વનો આશ્રય લેવો પડશે. એમ સાથે વ્યવહારનું જ્ઞાન કરાવે છે. આહાહા..! શું થાય પણ? ભાઈ! એ કોઈને આપી દેવાય એવું છે? એના ઘરની ચીજ ઈ લે ત્યારે થાય એવું છે.

કહે છે કે ‘હે પંડિત! જિનેન્દ્ર દ્વારા કહેવામાં આવેલા...’ છે ને? ‘જિણ-ઉત્તુ. વીતરાગ ભગવાને આ ચાર ધ્યાન કથ્યાં છે. એ દ્વારા. ‘પિંડસ્થ, પદસ્થ,...’ પિંડસ્થ એટલે આ શરીરમાં રહેલો ભગવાન. પિંડ એટલે શરીરમાં રહેલો ભગવાન, એનો વિચાર, ધ્યાન કરવું. પદસ્થ એટલે પાંચ પદમાં રહેલા અરિહંત, સિદ્ધ આદિનો વિચાર કરીને અંતરમાં ધ્યાન કરવું. રૂપસ્થ (એટલે) અરિહંતનાં એકલાનું રૂપમાં રહેલું શરીર, એનું ધ્યાન અને રૂપાતીત (એટલે) સિદ્ધનું. એનો વિચાર કરી.. છે પરદ્રવ્ય, પણ છતાં એનો વિચાર (કરીને) અંદરમાં જવું એ એનું પરિણામફળ છે. સમજાણું કાંઈ?

‘તેમનું મનન કર,...’ ‘જિમ લહુ પરુ પવિત્તુ હોહિ’’. જેથી ‘લહુ’ નામ શીઘ્ર તું પવિત્ર થઈ જઈશ, ભાઈ! તારા સ્વરૂપમાં અંતર એકાગ્ર થતાં તું અલ્પકાળમાં પરમાત્મા થઈ જઈશ. તને સિદ્ધપદ અલ્પકાળમાં મળશે પણ એ પવિત્રતાનાં ધ્યાનનાં કળાવાળાને મળશે બીજી કોઈ કળા પરમાત્મપદને પામવાની છે નહિ. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ?

દાખલો આપ્યો છે ‘જેમ મેલું વસ્ત્ર ધ્યાનપૂર્વક ચોળવાથી સ્વચ્છ થાય છે...’ આ વસ્ત્રનો દાખલો (છે).

એમ અશુદ્ધ આત્મા.. મલિનતા છે કે નહિ દશામાં? એ આત્માની રગડતા, રગડતા એટલે આત્મામાં એકાગ્રતા, એ 'દ્વારા શુદ્ધ થઈ જાય છે.' જ્ઞાનાવરણીની વાત કરી છે. ઈ વ્યાખ્યા આપી છે, એ તો ઠીક છે. આ ટૂંકા અર્થ કરી નાખ્યા. અને આ છેલ્લી ગાથા જુઓ! 'તત્વાનુશાસન'માં કહ્યું છે.

येन भावेन यद्रूपं ध्यायत्यात्मानमात्मवित्।

तेन तन्मयतां याति सोपाधिः स्फटिको यथा॥१९१॥

'જે ભાવે અને જે રૂપે આત્મજ્ઞાની આત્માનું ધ્યાન કરે છે તેની સાથે તે તન્મય થઈ જાય છે.' શું કહ્યું? ભગવાનઆત્મા આનંદસ્વરૂપ અને પૂર્ણ જ્ઞાનસ્વરૂપ એવા ભાવથી અને એવા સ્વરૂપથી તેનું ધ્યાન કરે છે તો તે દશા તે ભાવમાં તન્મય થઈ જાય છે. ભગવાનઆત્મા 'ચેન' જે ભાવથી અને જે સ્વરૂપે. ભગવાન પૂર્ણ શુદ્ધ આનંદ છે અને જ્ઞાનની મૂર્તિ (છે), એવા ભાવથી અને એવા રૂપથી જે તેને ધ્યાવે છે, એવો 'આત્મજ્ઞાની આત્માનું ધ્યાન કરે છે તેની સાથે તે તન્મય થઈ જાય છે,...' ત્યારે તે વર્તમાન દશા ત્રિકાળ ભાવ સાથે એકમેક થઈ જાય છે. સમજાણું કાંઈ?

'જેમ રંગની ઉપાધિ સાથે સ્ફટિક મણિ તન્મય થઈ જાય છે તેમ.' લ્યો! એ તો દાખલો બેયને માટે, હોં! સ્ફટિક પથ્થર છે ને કાળા, રાતાં ફૂલ હોય તો એની દશામાં પણ એવી ઝાંચ થાય. નીકળી જાય તો ઘોળી ઝાંચ થાય. તન્મય (થઈ જાય છે). ઘોળી સાથે પણ તન્મય છે અને લાલ સાથે પણ (તન્મય છે). પર્યાય તરીકે તન્મય છે, લાલ આદિથી અને સ્વભાવ તરીકે થાય તો સ્વભાવ ઘોળીથી તન્મય થાય છે. એમ ભગવાનઆત્મા...! છે ને 'પ્રવચનસાર'માં? શુભ-અશુભ ને શુદ્ધ જે ભાવે પરિણમે તે તન્મય થઈ જાય છે. 'પ્રવચનસાર'. 'શુભે પરિણમેલો, અશુભ પરિણમેલો, શુદ્ધે પરિણમેલો' ભગવાનઆત્મા પરિણત થાય છે. પર્યાયમાં પરિણત થાય છે. શુભ રૂપે પણ પરિણત થાય છે.

મુમુક્ષુ : સ્ફટિક લાલ થઈ જાય છે (કે) ન થાય?

ઉત્તર : ના, સ્ફટિક નહિ. ઈ જાતની પર્યાયરૂપ થઈ જાય છે, પર્યાયરૂપ થાય છે. લાલ-પીળાની પર્યાયરૂપ થાય છે, નથી એમ નહિ. લાકડા નહિ થાય, એને જો આમ રાખશો તો નહિ થાય, કેમકે એની પર્યાય થવાની લાયકાત નથી અને સ્ફટિકમાં એ પોતાની લાયકાતે થાય છે. એનામાં લાયકાતએની પોતાની પર્યાયની યોગ્યતા છે. સ્ફટિકની વર્તમાન પર્યાયની પોતાની લાયકાત છે. લાકડાની લાયકાત વર્તમાન પણ નથી અને ત્રિકાળ પણ નથી. અહીં મૂકો તો નહિ થાય.

મુમુક્ષુ : સ્ફટિકમાં તો પ્રતિભાસે.

ઉત્તર : છે, પરિણમન છે. અહીંયાં તો પર્યાયનું પરિણમન લેવું છે. પછી સ્વભાવની અપેક્ષાએ, સ્વભાવની દ્રષ્ટિએ...

મુમુક્ષુ : હોય ઈ પ્રતિભાસે.

ઉત્તર : પ્રતિભાસે. એના અસ્તિત્વમાં છે. સ્ફટિકના પર્યાયનાં અસ્તિત્વમાં એ લાલ-પીળી (અવસ્થા) છે. કો'કના અસ્તિત્વને લઈને કો'કના અસ્તિત્વમાં નથી. સમજાણું કાંઈ? આ વસ્તુ છે તેથી આ દાખલો આપ્યો છે. રંગપણે પરિણમે તેવી એની પર્યાયનો ધર્મ છે, લાકડાનો નથી. પણ એનો સ્ફટિકનો ધર્મ છે.

જેમ લાકડું છે, જુઓ! આ નાનું હોય. દીવાસળી. બીડી પીતા હોય ઈ લાકડું અહીં બળશે પણ અહીં ઊંનું નહિ થાય અને લોઢાનો સળિયો આવડો હશે તો અગ્નિમાં મૂક્યો હશે તો એક છેડે અહીં (સુધી) જશે. એ અગ્નિને કારણે નહિ, એનો સ્વભાવ છે, લોઢાનો એનો સ્વભાવ છે. લાકડાનો એવો સ્વભાવ છે. અગ્નિ તો બેયને છે. દીવાસળી પણ અહીં છે. બીડી પીવે ને! આની કોરનું લાકડું ઊંનું થાય તો કોઈ બીડી ન પી શકે. લાકડાનો એવો સ્વભાવ છે કે, ઊંનું અહીં ન જાય, અહીં સુધી રહે. લોઢાનો એવો સ્વભાવ છે... અગ્નિને કારણે નહિ. અગ્નિ તો બેયને એક છે. ... જશે. એની યોગ્યતાનો પર્યાય છે.

(અનુસંધાન પાના નં. ૧૪ પર..)

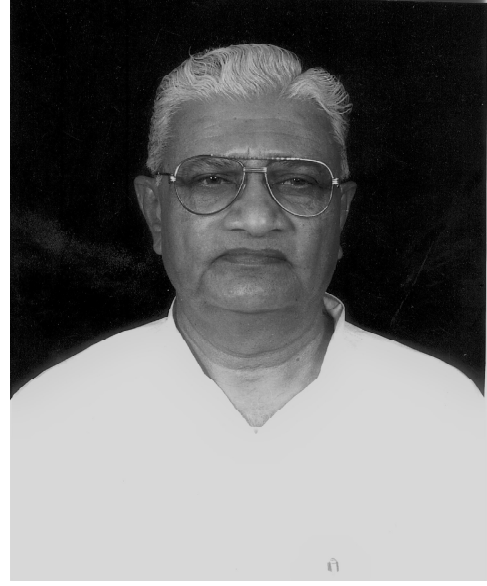
શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર પત્રાંક-૧૨૮ પર
પૂજ્ય ભાઈશ્રી શશીભાઈનું
તા: ૨૬-૧૨-૯૭ કોઈમ્બતુરમાં થયેલ પ્રવચન

શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર વચનામૃત પત્ર ૧૨૮ ચાલે છે. પરિભ્રમણની ચિંતના કેવા કેવા પ્રકારે હોય છે તેનું પોતાના સ્વાનુભવથી વર્ણન કરે છે. બીજા પેરેગ્રાફથી (આગળ લઈએ), “વળી સ્મરણ થાય છે કે એ પરિભ્રમણ કેવળ સ્વચ્છંદથી કરતાં જીવને ઉદાસીનતા કેમ ન આવી ?”

“વળી સ્મરણ થાય છે કે એ પરિભ્રમણ કેવળ સ્વચ્છંદે કરતાં જીવને ઉદાસીનતા કેમ ન આવી ?”

સ્વચ્છંદ એટલે તીવ્ર રસવાળો કષાય. એ પણ સ્વચ્છંદનો એક પ્રકાર છે કે જેમાં ખચકાટ ન હોય without hesitation (ખચકાટ વગર) - લૌકિક પ્રવૃત્તિમાં તીવ્ર ક્રોધ, માન, માયા, લોભના પરિણામ થાય છે એને સ્વચ્છંદ કહે છે. ધાર્મિક પ્રવૃત્તિમાં જ્ઞાનીની આજ્ઞાએ નહીં ચાલીને પોતાની મનમાની કરવી એ સ્વચ્છંદ છે, એટલે જ્ઞાનીના માર્ગે નહીં ચાલીને પોતાની કલ્પનાથી ધર્મસાધન કરવા એ સ્વચ્છંદ છે. આવી રીતે સ્વચ્છંદ કરતા જીવને ઉદાસીનતા કેમ ન આવી ? ‘આમ ન કરવું જોઈએ’ - એવું કેમ ન આવ્યું ? ‘મારે આમ નહોતું કરવું જોઈતું’ એમ કેમ ન આવ્યું ?

શરીરનાં રોગના વિષયમાં આપણે આવી ભૂલ નથી કરતા. આપણે શું ? અભણ માણસ હોય છે, એ પણ નથી કરતો. આપણે તો કંઈક બુદ્ધિજીવી માણસો છીએ, બુદ્ધિથી કંઈક કામ કરીએ છીએ, બુદ્ધિથી જીવન જીવીએ છીએ. આપણું ઉપજીવન-કમાણી વગેરે બુદ્ધિથી કરીએ છીએ પણ જે અભણ હોય છે, શારીરિક પરિશ્રમથી પેટ ભરતો હોય, એ પણ રોગ થાય ત્યારે ડૉક્ટર પાસે જાય છે, એ પોતાની મેળે દવા નથી લેતો. અને કોઈ ઈલાજનું પુસ્તક વાંચવાનો પ્રયાસ નથી કરતો. આપણે શું કરીએ છીએ ? કાં તો ગ્રંથ વાંચવા બેસી જઈએ છીએ, કાં તો

વ્રતાદિ ઉપવાસ કરી લઈએ છીએ, જેમ મનમાં આવે તેમ કરીએ છીએ. જેની પાસે શરીરબળ છે એ વ્રતાદિમાં લાગી જાય છે, જેની પાસે બુદ્ધિબળ છે એ ગ્રંથ વાંચવામાં લાગી જાય છે. એ તો થયું તનબળ અને મનબળ, હવે રહ્યું ધનબળ. જેની પાસે પૈસા હોય એ દાન દેવામાં લાગી જાય છે અને માને છે (કે) અમે કંઈક ધર્મ કરીએ છીએ. પણ, આ વિષયના તજજ્ઞ કોણ છે ? જ્ઞાની કોણ છે ? અને આ ધર્મસાધન કેવી રીતે કરવા જોઈએ ? આ વાત સમજ્યા વગર પોતાની મનમાની કરી લ્યે છે.

આમ જ અનંતકાળ વીત્યો છે; એટલે પરિભ્રમણ છૂટ્યું નહીં, પરિભ્રમણ મટ્યું નહીં. જેને મટાડવાની અભિલાષા હોય, જન્મ-મરણથી જેને છૂટવું હોય, એને આ વિચાર આવે છે (કે) મેં આવું કેમ કર્યું ? આવી ભૂલ કેમ કરી ? નહોતી કરવી જોઈતી. “બીજા જીવો પરત્વે

ક્રોધ કરતાં, માન કરતાં, માયા કરતાં, લોભ કરતાં કે અન્યથા કરતાં તે માફું છે એમ યથાયોગ્ય કાં ન જાણ્યું?” આ અલિતકર છે, આત્માને અલિત કરવાવાળા છે એમ કેમ ન જાણ્યું ? ‘યથાયોગ્ય’ કેમ ન જાણ્યું ? એટલે કે ક્રોધ, માન, માયા, લોભના જે પરિણામો થાય છે, એને યથાર્થતામાં (અલિતકર્તા છે) એમ જાણવું જોઈતું હતું. યથાર્થતા એટલે શું ? મુમુક્ષુની ભૂમિકામાં (પરિણામ) કેવા હોય છે ? જ્ઞાનીની ભૂમિકામાં (પરિણામ) કેવા હોય છે ? મુનિની ભૂમિકામાં (પરિણામ) કેવા હોય છે ? આ ચાર પ્રકારની કર્મ-પ્રકૃતિ છે ક્રોધ, માન, માયા, લોભ. બધા જીવોને આ ચારેય પ્રકૃતિનો ક્રમથી ઉદય આવે છે. ક્યારેક બે કે ત્રણનો સાથે પણ (ઉદય આવે) છે. ક્યારેક કોઈને ચારેય મુખ્ય હોય છે, ક્યારેક કોઈને ત્રણ મુખ્ય હોય છે, ક્યારેક કોઈને બે મુખ્ય હોય છે, વળી ક્યારેક કોઈ પણ એક મુખ્ય હોય છે અને ત્રણ સામાન્ય હોય છે. તો મુમુક્ષુની ભૂમિકામાં અનંતાનુબંધીનો પ્રકાર શું છે ? જ્ઞાનીની ભૂમિકામાં અનંતાનુબંધીનો પ્રકાર નહીં હોવાથી આ ચાર પ્રકૃતિના પરિણામ કેવા હોય છે ? મુનિદશામાં સંજ્વલનના પ્રકાર કેવા હોય છે ? એ યથાયોગ્ય કાંઈ ન જાણ્યું. એટલે આપણે જે મુનિ નથી એને મુનિ માન્યા, જે જ્ઞાની નથી એને જ્ઞાની માન્યા, જ્ઞાની છે એમને અજ્ઞાની માન્યા અને મુમુક્ષુને પણ ન ઓળખ્યા કે કોણ કેવા હોય છે ? યથાયોગ્ય ન જાણ્યું. કારણ કે આ દોષ છે એમ પરિચય છે એટલે સમજાય છે પણ ક્યાં (કંઈ ભૂમિકામાં) કેમ હોય એનું વિજ્ઞાન આપણી પાસે નહીં હોવાથી આપણે જાણતા નથી.

“એમ યથાયોગ્ય કાં ન જાણ્યું ? અર્થાત્ એમ જાણવું જોઈતું હતું”,..... આ જાણવું જરૂરી હતું, આપણા લિત-અલિત માટે જાણવું જરૂરી હતું. “છતાં ન જાણ્યું એ વળી ફરી પરિભ્રમણ કરવાનો વૈરાગ્ય આપે છે”. પરિભ્રમણ નહીં કરવાના વિષયમાં, કરવાના એટલે નહીં કરવાના વિષયમાં વૈરાગ્ય આપે છે; પરિભ્રમણ નથી કરવું. આ પરિભ્રમણનાં કારણોને છોડી દેવા જોઈએ. ખાસ કરીને પોતાના જે તીવ્ર પરિણામ છે ક્રોધ, માન, માયા અને આપણી ધર્મપ્રવૃત્તિ જ્ઞાનીની આજ્ઞા અનુસાર નથી, એ

વિષયમાં આપણા એવા પ્રકારનાં પરિણામ હોવાં જોઈએ કે એ આપણા પરિભ્રમણનાં કારણ બને છે. હવે, મારે પરિભ્રમણથી છૂટવું છે પરિભ્રમણમાં ચાલવું નથી, આમ વૈરાગ્યપૂર્વક પરિણામ ચાલવા જોઈએ તો જ રસ ઓછો થશે.

મુમુક્ષુની ભૂમિકામાં જે વૈરાગ્ય હોય છે, એ નિરસ પરિણામોને વૈરાગ્ય કહે છે. લોકો ત્યાગને વૈરાગ્ય સમજે છે પણ મુમુક્ષુની ભૂમિકામાં એ વાત નથી. કોઈ (ત્યાગ) કરે છે. ઠીક છે, પણ, નિરસતા એ જ વૈરાગ્ય છે અને એ જ આ ભૂમિકાનો ત્યાગ છે. ક્રોધ, માન, માયા, લોભનાં પરિણામોમાં નિરસતા આવવી જોઈએ, આ ચારિત્રમોલનાં પરિણામો છે, જો પરિભ્રમણની ચિંતનાનાં કારણો ચારિત્રમોલનાં પરિણામોમાં નિરસતા આવશે તો જે દર્શનમોલનાં પરિણામ છે એની શક્તિ (પણ) ક્ષીણ થશે. શું સંબંધ થયો ? વાત શું લીધી છે ? કે ચારિત્રમોલનાં પરિણામો સ્વચ્છંદથી એટલે તીવ્ર રસે કર્યા છે, હવે જેને પરિભ્રમણની ચિંતા થઈ એના ક્રોધ, માન, માયા, લોભના પરિણામો ફિક્કા પડી જશે. ફિક્કા થવાથી દર્શનમોલનાં પરિણામો પણ ક્ષીણ થતા જશે. આ બંને વાત બનવાથી જ્ઞાનમાં નિર્મળતા (આવે છે એટલે) પોતાના લિત-અલિતની સૂઝ (અને) એ પ્રકારના વિવેકની પ્રાપ્તિ થાય છે. આમ, ચારિત્ર, શ્રદ્ધા અને જ્ઞાનમાં ફેરફાર થાય છે કે જે મુખ્યગુણો છે. આને એક જ શબ્દમાં ‘પાત્રતા’ કહેવાય છે. એક શબ્દમાં એને ‘પાત્રતા’ કહેવાય છે. મુમુક્ષુની પાત્રતા, મોક્ષાર્થીપણું, આત્માર્થીપણું- એમાં શું હોય છે ? કે એનો જે દર્શનમોલ છે એ નબળો પડે છે. એના જ્ઞાનમાં લિત-અલિતનો વિવેક પ્રાપ્ત થાય છે અને એના ચારિત્રમોલના પરિણામ ફિક્કા પડી જાય છે. આમ, મોક્ષમાર્ગમાં જે સમ્યક્દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર થયું એ જ ત્રણેય પ્રધાન ગુણોમાં, મુમુક્ષુતાની ભૂમિકામાં આ પ્રકારનો ફેરફાર આવી જાય છે. અને આ જ ફેરફાર આગળ વધીને એ ત્રણેય ગુણો આત્મસન્મુખ થાય છે અને એને (જ) સમ્યક્ કહે છે. આ પરિભ્રમણની ચિંતનાથી આ પાત્રતાની શરૂઆત થાય છે અને એ વૈરાગ્ય સહિત હોય છે.

“વળી સ્મરણ થાય છે કે જેના વિના એક પણ પણ હું નહીં જીવી શકું એવા કેટલાક પદાર્થો (સ્ત્રી આદિક) તે અનંત વાર છોડતાં, તેનો વિયોગ થયાં અનંતકાળ પણ થઈ ગયો; તથાપિ તેના વિના જિવાયું એ કંઈ થોડું આશ્ચર્યકારક નથી.” શું કહે છે ? (પહેલા) રાગનો વિષય લીધો (છે). જીવને તીવ્ર રાગ હોય છે. પતિને પત્ની ઉપર, પત્નીને પતિ ઉપર રહે છે, કે એના વિના હું જીવી નહીં શકું. મારું જીવન નહીં ચાલી શકે, તીવ્ર રાગ આવો હોય છે. અનંતકાળમાં આવાં ઘણાં પરિણામ કર્યાં અને આયુષ્ય પૂરું થયે આવા પદાર્થો છોડ્યા, વિયોગ પણ થઈ ગયો. પોતાનું (આયુષ્ય પૂરું) થઈ જાય અથવા તો સામેવાળાનું (આયુષ્ય પૂરું) થઈ જાય. કોઈ ને કોઈનું તો આયુષ્ય પૂરું થવાનું જ. તોપણ ચાલતા જીવનમાં એમ લાગે કે હું જીવી નહીં શકું, આના વિના હું જીવી નહીં શકું. આવો તીવ્ર રાગ હોય છે. છતાં, એના વગર પોતે મર્યા નહીં, જીવતો રહ્યો છે એની સાબિતી વર્તમાન વિદ્યમાનતા છે કે વર્તમાનમાં આપણે જીવતા છીએ - એ વાત જે આપણા અનુભવમાં આવી હતી કે ‘હું નહીં જીવી શકું - હું નહીં જીવી શકું એ વાત તદ્દન ખોટી હતી. ખોટી હતી એટલે કલ્પનામાત્ર હતી, શું ? કલ્પનામાત્ર હતી. એમ જ કહેશે.

“અર્થાત્ જે જે વેળા તેવો પ્રીતિભાવ કર્યા” રાગ કહો કે સાંસારિક પ્રેમ કહો, પ્રીતિ કહો (એક જ વાત છે) “જે જે વેળા તેવો પ્રીતિભાવ કર્યો હતો તે તે વેળા તે કલ્પિત હતો” શું હતું ? કલ્પિત હતો. વાસ્તવિક પરિસ્થિતિ એવી નહોતી. એક જમાનામાં ક્યારેક ક્યારેક એવું થતું (કે કોઈ) માણસ મરી જાય તો (એની) સ્ત્રી એની પાછળ સતી થઈ જતી, એ પણ ચિંતામાં બળી જતી, કે હવે મારું જીવવું કંઈ જરૂરી નથી. એ એક માન્યતા છે કે એની સાથે હું પણ ચાલી જઈશ. એવું કાંઈ સંભવિત નથી કે જે મરી ગયો (છે) એની સાથે બીજો મરે તો (બન્ને) સાથે જ જાય. એ કાંઈ આપણા કંટ્રોલની (control) વાત નથી. કારણ કે જીવનમાં જે પણ કર્મબંધન કર્યા છે એ બધાએ અલગ-અલગ પ્રકારના કર્યા છે અને પોતપોતાનાં કર્મ ભોગવવા ભોગ્યસ્થાનોમાં એ ઉત્પન્ન થઈ જાય છે. એમાં કોઈનું ચાલે

નહીં, કે હું આની પાછળ જાઉં; સાથે રહું, એવો જે સાથે રહેવાનો રાગ છે એ (રાગ) કામમાં આવતો નથી. તોપણ, તીવ્ર રાગવશાત્ કોઈ આવું કરી લેતા હતા. હવે તો એ જમાનો નથી, પણ આવું કરતા હતા. તોપણ, એ રાગ અનુસાર વસ્તુસ્થિતિ તો છે જ નહીં.

વસ્તુનાં સ્વરૂપ અનુસાર, સિદ્ધાંત એવો છે કે રાગ અનુસાર વસ્તુનું સ્વરૂપ જ નથી. (કોઈ) પણ પ્રકારનો રાગ લઈ લ્યો, કે દ્રેષ લઈ લ્યો, અથવા કોઈ પણ વિકારભાવ લઈ લ્યો; એના અનુસાર વસ્તુનું સ્વરૂપ જ નથી. આ સિદ્ધાંત છે. બતાવો લ્યો ! કોઈ પણ એક દ્રષ્ટાંત લઈ લ્યો કે આવો રાગ થયો (અને એવું જ) વસ્તુનું સ્વરૂપ છે. કેમ (નથી) ? કે રાગ બીજા પદાર્થો પર કરવામાં આવે છે, (જેમાં) કોઈ ચેતન છે, કોઈ અચેતન છે. હવે. બન્ને પદાર્થ (તો) ભિન્ન છે, (પણ) જીવ રાગથી સંબંધ જોડે છે. રાગના માધ્યમથી જીવ ભિન્ન પદાર્થો સાથે સંબંધ કરે છે. ખરેખર તો બે પદાર્થોને ક્યારેય સંબંધ જ નથી. બે પદાર્થોને વચ્ચે દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર-કાળ-ભાવ, ચારેય પડખેથી અત્યંત અભાવ છે. અભાવ છે એટલે એકબીજામાં, એકબીજાનું કામ થવાનો કોઈ પ્રકાર બનતો (જ) નથી. જે કાંઈ પણ પરિણામ થાય છે એ બન્નેમાં પોતપોતાની યોગ્યતાનાં કારણે, પોતપોતાની યોગ્યતા અનુસાર થાય છે. બધા પદાર્થો પોતાના ગુણધર્મ અનુસાર પરિણમન કરે છે, આ પદાર્થનું વિજ્ઞાન છે. આમાં ઈચ્છા, રાગ, દ્રેષ, મોહ કાંઈ કામમાં ન આવી (શકે). સંસારનાં લોકો કે જે એનાથી અજાણ છે, તેઓ ચાહે છે કે પોતાની ઈચ્છા અનુસાર બનતું રહે. પણ, એમ થતું નથી, બહુભાગ એમ બનતું નથી. એટલે જ ખેદખિન્ન થાય છે, આકુળિત થાય છે, દુઃખી થાય છે, અને દુઃખનું કારણ જાણતા નથી (કે) આપણે દુઃખી કેમ થયા ? એનું કારણ જાણતા નથી. એક જ વાતની જીદ, હઠ હોય છે કે પદાર્થ મળે તો હું સુખી થઈશ, નહીં મળે તો હું દુઃખી થઈ જઈશ. અને મળે ત્યારે સુખ થતું નથી, કારણ કે સુખ માટે ફરીને પાછો પ્રયાસ ચાલુ (જ) રહે છે. જો, સુખ મળતું હોત તો કોઈ સુખ માટે પ્રયાસ જ ન કરતો હોત.

અહીંયાં, મનુષ્યલોકમાં તો એટલો પુણ્યયોગ નથી જેટલો દેવલોકમાં (છે). તોપણ, ત્યાં પણ ખૂબ જ આકુળતાની અગ્નિ હોય છે, સામાન્ય નથી હોતી - બહુ જ હોય છે. ત્યાં કંઈ વેપાર, ઘંઘા, વ્યવસાય, નોકરી કાંઈ નથી, બધા સંપન્ન છે, બીમારી નથી, ત્યાં કોઈ ડોક્ટર નથી, દેવોમાં ધન્વન્તરિ વૈદ્ય હોય છે પણ દેવો તો બીમાર પડતા જ નથી. એટલે એની જરૂર જ પડતી નથી. ન તો બાળપણ છે, ન વૃદ્ધાવસ્થા છે તોપણ બહુ જ દુઃખ છે, ખૂબ જ દુઃખી છે, કારણ શું છે ? કે સમાધાન નથી થતું. સુખ નથી મળતું એ વિષયમાં કાંઈ સમાધાન થતું નથી. અને ત્યાં ઓછા-વધતા, ઓછા-વધતા પુણ્યવાળા દેવ હોય છે. જે ઓછા પુણ્યવાળા હોય છે તે વધારે પુણ્યવાળાની ઈર્ષ્યા કરે છે, જેમ અહીંયાં થાય છે, અહીંયાં શું થાય છે ? ચાલવાવાળો (કે) સાયકલ ચલાવવાળો ગાડી સાથે પોતે ભટકાઈ જાય તો માર કોને પડશે ? ગાડીવાળાને. કેમ ? એમ કેમ ? એમાં કાંઈ ન્યાય છે કે નહીં ? ભૂલ ગાડીવાળાની ન હોય છતાં માર કોને પડે છે ? ગાડીવાળાને. કેમ ? ગાડીની ઈર્ષ્યા છે ને ! બધાની પાસે તો ગાડી ન હોય (તો) જેની પાસે છે એણે આમ કેમ કર્યું ? બસ ! કોઈ જોશે નહીં, કોઈ વિચાર પણ નહીં કરે ! આ જ ઈર્ષ્યાનું પ્રમાણ લોભની તીવ્રતાનાં કારણે, દેવલોકમાં સૌથી વધારે હોય છે. એટલે ત્યાં દેવલોકમાં બહુ જ દુઃખ હોય છે. કેટલા દુઃખી છે ? કે ખૂબ જ દુઃખી છે.

આપણે ત્યાં એવું થાય છે કે નહીં ? જે મોટા-મોટા industrialist (ઈન્ડસ્ટ્રીઆલીસ્ટ) હોય છે તેઓ (બીજાના) murder (ખૂન) કરાવે છે કે નહીં ? હૈં ! એકને પછાડવામાં, મારવામાં કેટલી (રાજનીતિ) ચાલતી હોય છે એમાં !? લાખો-કરોડો (રૂપિયા) હોવા છતાં તેઓ કેટલા દુઃખી છે ? એના પરિણામની film (ફિલ્મ) દેખાડવામાં આવે તો ખબર પડી (જાય) કે બહુ જ દુઃખી છે- આપણા કરતાં વધારે દુઃખી છે.

એટલે જ, સંસારમાં ગરીબ પણ સુખી નથી અને ધનવાન પણ સુખી નથી. મનુષ્ય પણ સુખી નથી અને દેવ પણ સુખી નથી. તિર્યચ, નારકી તો કેટલા દુઃખી જ છે

એ કહેવાની જરૂર નથી. એટલે આપણો પ્રયાસ ચારેય ગતિનાં પરિભ્રમણથી છૂટવાનો હોવો જોઈએ અને એ પ્રયાસ કરવામાં આપણા કેવાં-કેવાં પરિણામથી પરિભ્રમણ થાય છે ? એ વાત આપણી સમજણમાં આવવી જોઈએ, આપણી સૂઝમાં આવવી જોઈએ અને આ વિષયમાં એનો નિષેધ હોવો, એનો કરડો નિષેધ હોવો એ જ પરિભ્રમણની ચિંતના અને વેદના છે. આમ થયા વિના છૂટવાના માર્ગમાં કોઈ આગળ વધી ન સકે.

આવો રાગ અને પ્રીતિભાવ કલ્પિત હતો, “એવો પ્રીતિભાવ કાં થયો ? એ ફરી ફરી વૈરાગ્ય આપે છે.” મને આવું કેમ થયું ? આવી કલ્પના મેં કેમ કરી ? કે જેનાથી મારું પરિભ્રમણ વધારે વધી ગયું, - આવું મેં કેમ કર્યું ? આવા તીવ્ર રાગના પરિણામ પરિભ્રમણ વધારનારા છે. હવે અહીંયા સવાલ એ ઊભો થશે કે શું પરિવારના સભ્યો પ્રત્યે રાગ ન હોવો જોઈએ ? આ તો અમારી feelings (લાગણીઓ) છે, અને આ જ અમારું જીવન છે જે આ ન રહે તો પછી જીવનમાં શું રહેશે ? શું વધશે ? આ સવાલ ઊભો થાય છે. આ સવાલ કોને ઊભો થાય છે ? કે જેને પરિભ્રમણની ચિંતા ન હોય તેને; પરિભ્રમણની ચિંતાવાળાની આ વાત નથી. આવો પણ એક સવાલ સામે આવશે, આમ જોઈએ તો આ સવાલ તો તમારે કરવો જોઈએ કે જ્યારે આપસમાં feelings નથી રહેતી તો પછી એક બીજાની એકબીજા પ્રત્યેથી જે duty (ફરજ) છે, એનું પાલન કોણ કરશે ? આવી વાત સાંભળીને તો દીકરો બાપની સેવા જ નહીં કરે એનું શું ? પછી ઘર, ગૃહસ્થીની વ્યવસ્થા, સમાજ વ્યવસ્થા કેવી રીતે ચાલશે, આવો સવાલ સામે આવશે. જુઓ ! આ માર્ગ વિવેકનો છે, અવિવેકનો નથી, એ વાત ઠીક છે ! વિવેક એટલે પરમવિવેકનો છે. હવે, જેને આત્માની, પોતાના હિત-અહિતનો વિવેક જાગ્રત થયો છે એને પરસ્પરના લૌકિક વ્યવહારમાં આપસમાં કેવી રીતે સુખ-શાંતિથી રહેવું એ વાત સારી રીતે સમજાય જાય છે. આ ઉપદેશનો કોઈ એવો અર્થ નથી કે તમે જે કોઈ વ્યવહારિક duty કે ફરજ હોય એને બંધ કરી ધ્યો; ઉપદેશનો આશય એવો નથી.

પણ, આવા કાર્યો કરતી વખતે જે પોતાપણુ થાય છે એને બંધ કરી દો.

માનો કે જેમ કોઈ એક છ-બાર મહિનાનું બાળક છે, એની મા પોતાપણુ કરીને એનું પાલન-પોષણ કરે છે અને નોકરાણી છે એ એની પરવરિશ કરશે, એની મા પણ પરવરિશ કરશે; રાજા, મહારાજા, શ્રીમંતશેઠને ત્યાં આવી lady (આયા) રાખવામાં આવે છે જે મા કરતા પણ વધારે સારી રીતે પરવરિશ કરે છે. કેમ ? કેમકે (એ) આયા આ વિષયમાં expert હોય છે. એટલે જ તો એને આ નોકરી દેવામાં આવે છે, કે બાળકોની પરવરિશ કરવામાં (એ) બહુ clever (હોશિયાર), બહુ expert (તજજ્ઞ) હોય છે. અને મા કરતાં પણ સારી (પરવરિશ) કરે છે. એટલે બાળકોની પરવરિશ કરવી એ કોઈ અપરાધ નથી પણ 'મારું બાળક' એવા પરિણામ અપરાધ છે.

જો ઘરમાં કોઈ બીમાર હોય (તો) એની (માટે) દવા લાવવી, એને કોઈ સેવાની જરૂરત હોય તો એ કામ કરવા એ કોઈ અપરાધ નથી. પણ, આ મારા ફલાણા છે એટલે હું આમ કરું - આ પરિણામ અપરાધ છે, કારણ કે આ મમત્વ જે છે એ ભય અને બધા પ્રકારના દુઃખો અને દોષોનું ઉત્પાદક છે. એટલે ફરક પડે છે તોપણ, કોઈ problem (સમસ્યા) હોય તો (એની) ચર્ચા કરી શકીએ છીએ. તમને શું-શું problem આવે છે બતાવો - કેમ હોવું જોઈએ ? કેમ ન હોવું જોઈએ ? વ્યવહારિક કામો બરાબર કરો, (પણ) ભિન્નત્વ રાખીને, ભિન્નત્વ સમજીને; પોતાપણુ નથી કરવું એટલી જ વાત છે. કારણ કે આપણું અસ્તિત્વ અને બીજા જીવનું અસ્તિત્વ એક નથી. ભિન્ન ભિન્ન અસ્તિત્વ છે, મમત્વ કરવાથી કોઈ ફાયદો નથી. નુકસાન જ નુકસાન છે. મમત્વ કરવાથી નુકસાન જ નુકસાન છે. કોઈ ફાયદો નથી, અને કામ તો જે થવાનું હોય એ જ થાય છે, ન થવાનું હોય એ નથી થતું. કાંઈ ઈચ્છાથી થાય છે એવું કાંઈ નથી. એમ, આપણે ઈચ્છીએ કે ઘરમાં કોઈ બીમાર પડે જ નહીં અને તોપણ બીમારી આવી જાય તો દવા દેતાંની સાથે જ એ ઠીક થઈ જાય - એવું કાંઈ સંભવ નથી. થવાનું હોય એમ જ થાય છે, ન થવાનું હોય એ નથી

થતું. આપણે પોતાપણુ નહીં કરીને duty perform (ફરજ બજાવવી) કરવાની છે. duty (કાર્ય) તો કરવાની છે પણ પોતાપણુ કરીને નહીં એ ફરક છે. એ તો વાત થઈ અંદરની, બહારમાં તો સારી રીતે કામ થશે, અંદરમાં પરિણામ ફરી જશે, તો પોતાને દુઃખ નહીં થાય, આકુળતા નહીં થાય નહીંતર (જ્યાં) મમત્વ છે ત્યાં પહેલા ભય થાય છે, મમત્વની સાથે ભય હોય જ (છે) જોઈ લ્યો તમે જ્યાં જ્યાં મમત્વ થતું હોય, જેટલું મમત્વ વધારે, એટલો ભય વધારે અને એટલું દુઃખ વધારે. practical વાત છે, એકદમ practical વાત છે.

જ્યારે (બીજો) પદાર્થ ભિન્ન છે તો મમત્વ કરવાનો ફાયદો શું ? જ્યારે વસ્તુસ્થિતિ એવી છે કે ભિન્ન-ભિન્ન પદાર્થ છે, આપણું અસ્તિત્વ જ ત્યાં નથી, (તો) આપણે પોતાપણુ કેવી રીતે કરીએ છીએ ? પોતે જ છેતરાય છે કે આ દીકરો મારો છે, આ મારી છે, એ મારું છે- (બધી) ગરબડ છે. આપણું અસ્તિત્વ અહીંયાં છે, એનું અસ્તિત્વ ત્યાં છે અને આપણે ઈચ્છીએ એવા જ દરેક સમયે પરિણામ પણ સામેવાળાના નથી હોતા. આપણે ઈચ્છીએ કે (એના) (એવા) પરિણામ થાય, આને આવો ભાવ થાય, આને આવો ભાવ થાય, આને આવો ભાવ થાય, એ શું થઈ શકે ? એના ભાવ એની યોગ્યતા અનુસાર થશે, આપણા ભાવ આપણી યોગ્યતા અનુસાર થશે. એકબીજાનાં પરિણામ કરી શકાય છે શું ? ક્યારેય સંભવ નથી.

પ્રશ્ન : શું અભિપ્રાયમાં પારકાપણું રાખવું ?

પૂ. ભાઈશ્રી : અભિપ્રાયમાં એ વાત છે બધા ભિન્ન-ભિન્ન છે, બાકી તો બહારની જે duty છે એ perform કરી લેવી. અભિપ્રાયમાં ભિન્નતા (હોવી જોઈએ) સમજણમાં અત્યારે તો એ રીતે સમજણ હોવી જોઈએ.

પ્રશ્ન : આત્મકલ્યાણનું લક્ષ સૌ પ્રથમ રાખીને પ્રવૃત્તિ કરવી ?

પૂ. ભાઈશ્રી : પહેલાં જ આત્મકલ્યાણનું લક્ષ કરવું. સૌથી પહેલાં જ આત્મકલ્યાણનું લક્ષ કરવું. લક્ષ વગરની પ્રવૃત્તિ શું કામની ? અને આત્મકલ્યાણનું લક્ષ નથી એ રીતે તો સંસારના જીવો જીવે છે. બધાંય એમ જ જીવે છે.

પહેલા તો એ (લક્ષ) હોવું જ જોઈએ, પછી જ એને અનુસાર બધી જ પ્રવૃત્તિ યથાયોગ્ય લક્ષપૂર્વક ચાલશે, નહીંતર નહીં ચાલે.

એક સવાલ છે, વધારે સ્પષ્ટતા કરીએ; ક્યારેક આત્મકલ્યાણનાં લક્ષવાળો જીવ પોતાના આત્મકલ્યાણના માર્ગમાં આગળ વધે છે, અગ્રેસર થાય છે ત્યારે એનું સાંસારિક duty ઉપરથી લક્ષ ઓછું થઈ જાય છે. ત્યારે સાથે રહેનારને એવું થાય કે મારા પ્રતિ negligence (ઉપેક્ષા) intentionally(ઈરાદાપૂર્વક) થઈ રહી છે. શું? ઈરાદાપૂર્વક આ મારા પ્રતિ બેદરકાર (રહે) છે અને આ અમે(હું) સહન નથી કરી શકતા. શું ? આ વાત અમે સહન (નથી કરી શકતા). આમ વાત બને છે ત્યારે પરિસ્થિતિ નાજુક બને છે, ત્યારે પરિસ્થિત થોડી નાજુક બનતી જાય છે. આવી પરિસ્થિતિમાં શું કરવું જોઈએ ? કોણે - શું કરવું જોઈએ? જેને અસમાધાન રહે છે તેણે શું કરવું ? કેવી રીતે સમાધાન કરવું ? આ પ્રશ્ન તો તમારે લોકોએ ઉઠાવવો જોઈએ કે નહીં ? (બધાને) અનુભવ તો થતો જ હોય છે (ને) ! ત્યારે ખરેખર, તો એની ચર્ચા કરી લેવી જોઈએ, કે આ આમ કેમ થાય છે ? જો honestly એટલે કે પ્રમાણિકતાથી એવું બનતું હોય, અર્થાત્ એ પોતાના આત્મકલ્યાણનાં પરિણામ લાગ્યા હોય અને બીજા બાજુ ધ્યાન ન જાતું હોય (તો) આ વાતને સહન કરી લેવી સારી છે. (કે) આપણે તો નથી કરી શકતા પણ ઓછામાં ઓછું જે કરે છે એની અનુમોદના તો કરીએ ! એ આપણા માટે સારુ છે. આપણા પોતાને માટે આ માર્ગમાં આવવા માટે આ સારી વાત છે, પણ આપણે આપણી સુવિધા માટે એટલી હદે selfish (સ્વાર્થી) ન થઈ જવું કે સામેવાળો પોતાનો માર્ગ છોડી આપણા ઉપર ધ્યાન દેવા લાગે, એમ ન થવું જોઈએ. અને આપણી જે અપેક્ષાવૃત્તિ છે એ આપણને જ દુખદાયક છે. આપણે બીજાથી અપેક્ષા શા માટે રાખવી ? શું કારણ છે ? જેટલી અપેક્ષાવૃત્તિ રહેશે એટલું ઉદાસીનતાથી દૂર (જ) જવાનું છે. જેટલી અપેક્ષાવૃત્તિ રહેશે એટલું ઉદાસીનતાથી દૂર જવાની વાત છે. અનંતકાળથી અપેક્ષા કરી કરી ને જ તો દુઃખી થઈ રહ્યો છે. હવે તો

વૈરાગ્યમાં આવવાનું છે. ઉદાસીનતામાં આવવું છે તો અપેક્ષાવૃત્તિને તો છોડવી જ જોઈએ. સંસારમાં નાનામાં નાની લડાઈ, વિગ્રહ, કલેશ છે તે અપેક્ષાવૃત્તિ ને કારણે જ છે. મારી અપેક્ષા પૂરી ન થાય એટલે મને ગુસ્સો આવે છે. બસ ! કલેશ અહીંથી શરૂ થાય છે. હવે કે જ્યારે આપણા સિદ્ધાંતો અને વસ્તુસ્વરૂપ તો એવા છે કે અપેક્ષા થાય જ નહીં.

પ્રશ્ન :-- જ્યાં અમારું મમત્વ છે ત્યાં જ્યુટી પરફોર્મ કરી લઈએ અને જ્યાં મમત્વ નથી ત્યાં ઉપેક્ષા રાખીએ-એ બરોબર છે ?

પૂ. ભાઈશ્રી : એ તો બિલકુલ બરાબર નથી. મમત્વ છે તો ઉદાસીનતા છે જ નહીં ક્યાંય પણ મમત્વ છે તો ઉદાસીનતા છે જ નહીં. અને મમત્વ હોય ત્યાં તો સહુ કોઈ કરે છે અને મમત્વ ન હોય ત્યાં નથી કરતાં, આખી દુનિયા એમ જ કરે છે. તો પછી એમાં ને આપણામાં શું ફરક પડ્યો ? બધાં એમ જ કરે છે. એમાં ને આપણામાં શું ફરક પડ્યો ? અહીં તો ખરેખર જે આત્મકલ્યાણને માર્ગે આગળ વધે છે, આગળ વધી રહ્યા છે, તેને કારણે ઉદાસીનતા આવે છે. સાંસારિક કાર્યોમાં ઉદાસીનતા આવે છે, તો તે બરાબર છે. એવી ઉદાસીનતા હોવી જોઈએ અને એને કારણે સંસારમાં, ઘરમાં કલેશ નહીં થવો જોઈએ. એના કારણથી નહીં થવો જોઈએ.

પ્રશ્ન :-- ભાઈશ્રી ! આપ જે રીતે કહો છો એ પ્રકારે મુમુક્ષુ આત્મકલ્યાણના માર્ગમાં આવે અને ઘરમાં કલેશ શરૂ થઈ જાય. જેને ઉદાસીનતા આવી હોય તે ઘણું explain કરે, સમજાવવા પ્રયત્ન કરે, તોપણ કલેશ ચાલુ રહેતા હોય તો અમારે મુમુક્ષુએ શું કરવું ?

પૂ. ભાઈશ્રી :- મુમુક્ષુએ તે પ્રકારનો ઉદય જાણીને તેમાં પણ ઉદાસીન રહેવું. એ પણ એક પ્રકારનો ઉદય છે, આપણે ઘણું ઈચ્છીએ કે સામેવાળાને સમાધાન થઈ જાય, એને પણ શાંતિ રહે, પરન્તુ એ જરૂરી નથી કે આપણે ઈચ્છીએ તેમ બને જ, ન પણ બને. અને એમ નહીં થવામાં તેનું કારણ તેની પાસે છે અને (આપણાં) ઉદયનું કારણ આપણી પાસે છે. શું છે ખરેખર ? આપણે પૂર્વમાં

એવા કર્મો બાંધ્યા છે અને તે જ ઉદયમાં આવી રહ્યાં છે, તો એમ થવાનું કારણ તો આપણું પોતાનું જ છે, અને સામેવાળાને પરિણામ નથી થતાં એનું કારણ એની પાસે છે. આપણે આપણું પોતાનું કારણ જોવાનું છે. સામે વાળાનું કારણ આપણે નથી જોવાનું - સમાધાન આ પ્રકારે કરવું ક્યારેય પોતાનાં પરિણામ થવામાં બીજા કોઈની જવાબદારી છે એમ નથી લેવાનું. ક્યારેય નહીં ને ! આપણાં પરિણામ પણ આપણે કારણે જ છે અને આપણો ઉદય પણ આપણે કારણે જ છે. ભલે તે ઉદય પછી પ્રતિકૂળતાનો હોય કે અનુકૂળતાનો હોય.

હવે તમે કલેશો કે આ પ્રતિકૂળ ઉદય છે એટલે અમને ગમતો નથી. એ પ્રકાર શું અમને ન હોવી જોઈએ ? પણ પ્રતિકૂળ ઉદય તો આ માર્ગમાં વિશેષ વૈરાગ્ય ઉત્પન્ન કરનાર હોય છે. આ માર્ગમાં, આ લાઈનમાં પ્રતિકૂળતાનો ઉદય જીવને તરવા બરાબર છે, અને વૈરાગ્ય ઉત્પન્ન કરનાર છે. ત્યારે સંસારનું સ્વરૂપ સ્પષ્ટ દેખાય છે. જેથી વૈરાગ્ય આવશે, અને ઉદાસીનતા વધશે તો એ પ્રતિકૂળતા આપણે માટે પ્રતિકૂળતા નહીં રહે પરન્તુ પ્રતિકૂળતા આપણે માટે એક પ્રકારની અનુકૂળતા થઈ પડશે. આ લાઈનમાં (માર્ગમાં) જ્ઞાની થવા માટે આ એક બહુ જ સુંદર ન્યાય છે. કારણ કે જ્ઞાનીઓની એ જ policy છે, એ જ નીતિ છે. આપણે એનું અનુસરણ કરવાનું રહે છે. કોઈ પણ ઉદય આવી જાય ભલે અનુકૂળતાનો હોય કે પ્રતિકૂળતાનો હોય, એ માત્ર કહેવા પૂરતું છે, જ્યારે વાસ્તવમાં એવું કાંઈ છે જ નહીં. વસ્તુના સ્વરૂપમાં એવું કાંઈ છે જ નહીં. પરન્તુ કોઈ પણ પરિસ્થિતિ અને, પછી ભલે એને અનુકૂળતા કહેવાતી હોય કે પ્રતિકૂળતા કહેવાતી હોય, આપણે એને કેવી રીતે આપણાં આત્મકલ્યાણમાં વાળી દેવી એ વાત, એ ટેકનીક આપણી પાસે હોવી જોઈએ. એ કાર્યપદ્ધતિ છે. જ્ઞાનીઓની એવી કાર્યપદ્ધતિ છે, અને મુમુક્ષુને એવી કાર્યપદ્ધતિ હોવી જોઈએ કે કેવી રીતે આપણે એ પ્રસંગોને આત્મકલ્યાણમાં ઘટાવી લેવા. એ રીતનો વળાંક લેવાનો છે. પછી તમને ક્યાંય તકલીફ થવાની નથી. ગમે તેવી પરિસ્થિતિમાં તમે આત્મકલ્યાણમાં અગ્રેસર થઈ આગળ વધતાં જશો. કોઈ

પણ ઉદયની ચિંતા તમને નહીં થાય.

જેમકે તમારી કોઈ નિંદા કરે છે. અને માનો ન કરવા જેવી નિંદા કરે છે. બરાબર ! તો તમને ખરાબ લાગશે પણ ખરેખર ન લાગવું જોઈએ. કેમ ? તમને ખરાબ લાગશે પણ ખરેખર ન લાગવું જોઈએ કેમ ? કેમકે એ પણ એક પ્રકારના કર્મનો ઉદય છે જે અર્થ ભૂતકાળમાં આપણે કોઈ પરિણામ કર્યા હતાં. તો એ તો આપણાં અપરાધને કારણે થયેલું કાર્ય છે. સામેવાળો વર્તમાનમાં અપરાધ કરે છે. તેનું તે જાણે. હવે આપણો જે ઉદય છે તે એક પ્રકારનું કરજ હતું જે આપણે ચૂકવી રહ્યા છીએ. ચૂકવવાનું તો આપણે છે એમાં પેલો મદદ કરે છે. તો એનું આપણે ખરાબ શા માટે લગાવવું ? તે તો મદદ કરવાવાળો છે. જેમકે તમારા કપડાં મેલાં થયાં હતાં અને સામેવાળો પોતાના સાબુ, પાણી, સોડા બધું પોતાનું લઈને આવ્યો, અને ઘોવાનો પરિશ્રમ પણ તે જ કરે છે, ત્યારે તમે એનું ખરાબ લગાડો તો એ ક્યાંનો ન્યાય છે ? બિલકુલ ખરાબ લગાડવું ન જોઈએ. અંદરથી ખુશ ખુશ થઈ જવું. કેમ ? ભલે બહારમાં કાંઈ દેખાવ કરવાની જરૂર નથી. પણ અંદરમાં રાજી-રાજી થઈ જવું કે ચાલો આ સારું થયું. આ પણ એક સારું થયું. આ પણ એક સારું થયું, તમને કાંઈ થવાનું નથી. વળી તમને શું ફરક પડે છે ? એના પરિણામ એની પાસે છે. એના પરિણામ, એના ભાવ, એના આત્મામાં ચાલે છે, તમને તો કોઈ સ્પર્શ પણ કરતું નથી. આપણે આપણી જાતને શા માટે involve કરીએ, ભેળવીએ. કોઈ જરૂરિયાત નથી.

સમાધિશતકમાં આચાર્યદેવ પૂજ્યપાદસ્વામી છે તે કહે છે કે કોઈ નિંદા કરનાર, ગાળ દેનાર મને તો જોઈ શકતો નથી. મને તો કોઈ જોઈ શકતું નથી. હું તો અરૂપી આત્મા છું, એમના ઈન્દ્રિયજ્ઞાનનો વિષય થઈ શકું તેમ નથી. કોઈના પણ ઈન્દ્રિયજ્ઞાનનો વિષય હું તો છું નહીં અને આ શરીરને જુએ છે પણ એ તો હું છું નહીં. જેને એ દેખે છે એ તે હું છું નહીં અને મને એ જોઈ શકતો નથી, પછી તે મને કહે છે એ વાત ક્યાંથી આવી ? એ મારી વાત છે નહીં. સંસારમાં ક્યાંય દુઃખી થવાનું કારણ છે જ નહીં.

સંસારમાં કોઈ દુઃખનું કારણ છે જ નહીં. કેમ ? કારણ એણે તો આપણું કરજ ચૂકવી આપ્યું, કરજ ચૂકવવામાં મદદ કરી દીધી. સારી વાત છે. આપણી ફરજ તો એ હતી કે આપણું કરજ સામે ચાલીને દેવા જવું જોઈએ કે ભાઈ ! તમે મને પાંચ હજાર રૂપિયા આપ્યા હતા, તેનું વ્યાજ અટકવું થાય છે, તે સાથે તમે લઈ જાઓ. એના બદલે સામેથી એ જ લેવા આવી ગયો તો પછી પ્રમાણિકતા તો એમાં રહી છે કે તમને વ્યાજ પણ દેવું જોઈએ અને આવવા-જવાનું ભાડુ અથવા પેટ્રોલના પૈસા પણ આપી દેવા જોઈએ. પ્રમાણિકતા પૂર્વક આટલી ઓફર મૂકી દેવી જોઈએ. અને તમારો સમય બગડ્યો માટે હજી વધારે બોલો તો હજી વધારે આપી દઈએ એવું થવું જોઈએ કારણ કે અમારો તો સમય બચ્યો. તમારા રૂપિયા હતા, તમારું વ્યાજ હતું અને તમે આવવા-જવાનો પરિશ્રમ લીધો તેથી પરિશ્રમના પૈસા પણ લઈ લ્યો. સમય બગડ્યો તેના પણ પૈસા લઈ લ્યો અને આવવા-જવાનું ભાડું પણ લઈ લ્યો. એમ પૂરી પ્રમાણિકતાથી થઈ જાવ ઉદાર ! એવી વાત છે.

હવે કલો જોઈએ ! ક્યા ઉદ્યમાં તમને તકલીફ પડે છે? બતાવો તેમ છતાં કોઈ ઉદ્યમાં તકલીફ થતી હોય તો કહેજો. બધાંનું solution (સમાધાન) છે. એક પણ સવાલ એવો નથી કે જેનો જવાબ અહીંયાં નથી. no question remains unanswered એક પણ સવાલ નથી રહેતો. આત્મા સર્વાંગ સમાધાન સ્વરૂપ છે અને આત્મા પ્રાપ્ત કરવાનો માર્ગ પણ સર્વાંગ સમાધાનરૂપ જ હોય છે. એક અંગમાં પણ અસમાધાનનો સવાલ નથી રહેતો. એટલા માટે જ્ઞાનીને ગમે તે પરિસ્થિતિમાં સમાધિ હોય છે. લખે છે કે નહીં કૃપાળુદેવે કે “ઉપાધિમાં સમાધિ રહે છે.” એ વાત તો પરસ્પર વિરુદ્ધ છે. ઉપાધિ પોતે જ દુઃખદાયક છે જ્યારે સમાધિ સુખદાયક છે, પણ અહીંયાં બન્ને વાત છે. એટલા માટે જ સામાન્ય મનુષ્યને જ્ઞાનીનું સ્વરૂપ સમજાતું નથી. કે પરસ્પર બે વિરુદ્ધ વાત કેવી રીતે એકસાથે ચાલી રહી છે ? કે બરાબર ચાલે છે. પૂર્વકર્મ પોતાની ટ્રેક પર ચાલે છે, જ્યારે આત્મા પોતાની ટ્રેકમાં ચાલે છે. બન્ને ગાડીના ટ્રેક અલગ-અલગ છે તોપણ ચાલે છે બરાબર.

અને તેનું નામ જ સાધકદશા છે. સાધકદશામાં તો બન્ને પ્રકાર ચાલવાના છે.

પ્રશ્ન :- જ્ઞાનીગુરુથી પણ સમાધાન ન મળે તો દુઃખ નથી મટતું, તો શું કરવું ?

પૂ. ભાઈશ્રી : કોઈ અસમાધાન રહેવાનું જ નથી. કૃપાળુદેવે આત્મસિદ્ધિશાસ્ત્રમાં ‘પરમ જ્ઞાન સુખધામ’ એમ લીધું છે. શું લીધું છે ? પરમ જ્ઞાન પણ તે જ અને સુખધામ પણ તે જ.

આ તો વાત ચાલી રાગના વિષયમાં, કે મેં ભૂતકાળ માં બહુ તીવ્ર રાગ કર્યો હતો અને તેના કારણે જ પરિભ્રમણ કર્યું. મારા તીવ્ર રાગના પરિણામ પરિભ્રમણના કારણભૂત થયાં છે હવે એવું ન થઈ જાય એ વિષયમાં મારે જાગ્રત રહેવાનું છે. તે જાગૃતિ ઉદાસીનતાને ઉત્પન્ન કરશે. એ જાગૃતિ નિરસપણાને લાવશે. અને શરૂઆતની ભૂમિકા માટે તે જ યથાર્થ પરિસ્થિતિ છે. જેટલો રાગ તીવ્ર હશે એટલું દુઃખ પણ તીવ્ર થશે. આ ભૂમિકામાં તે જેટલો મોળો પડશે, તેટલું આપણે માટે સારું છે. વીતરાગ તો રાગના અભાવમાં થવાય છે. આપણાં જે કોઈ વીતરાગ જિનેન્દ્ર પરમાત્મા થયાં તે સર્વેએ રાગનો અભાવ કરી દીધો. પણ એનું વિજ્ઞાન એવું છે કે રાગ મંદ પડ્યા વગર તેનો અભાવ થઈ શકે નહીં. અનંતકાળથી તેને ઘૂંટ્યો છે. અને તેની પરિણતી બનીને જામ થઈ ગઈ છે. જેમ કાટ લાગી જવાથી બોલ્ટ-નટ જામ થઈ જાય છે. તેમ આમ જોઈએ તો કાટના પરમાણુ તો બહુ ઝીણાં-ઝીણાં હોય છે પરન્તુ એનામાં તાકાત એટલી બધી હોય છે કે તેને ફેરવવા વાળો કેટલી પણ મહેનત કરે ટસથી મસ નથી થતો. એક સેન્ટીમીટર પણ તે ખસતો નથી. પછી તેમાં કેમીકલ રસાયણની પ્રક્રિયા કરવામાં આવે છે. ત્યારે કાટ ઢીલો પડે છે. અને પછી તે બોલ્ટ ફેરે છે. નહીંતર તાકાત લગાવવાવાળા પાસે મોટા મોટા સાધન હોય છે, અને તાકાત પણ ઘણી લગાડે છે જ્યારે પેલાં કાટનાં પરમાણુ તો સાવ થોડા છે તોપણ મચક નથી આપતાં. પછી ત્યાં કોઈ એવું સોલ્યુશન / કેમીકલ લગાડી એને કમજોર કરી નાખવામાં આવે છે અને પછી તાકાત લગાડવામાં આવે છે તો કામ થઈ જાય છે. દરેક

કામની પણ કોઈ ટેકનીક હોય છે.

અહીંયાં પણ આપણે વ્યવસ્થિત કામ કરવું છે. ગમે-તેમ નથી ચાલવું પરન્તુ વ્યવસ્થિતરૂપે યોજનાબદ્ધ કામ કરવાનું છે. અને તો જ સરળતાથી, સુગમતાથી હંમેશ માટે આ કામ થશે. હંમેશ માટે સુખ-શાંતિ જેનું ફળ છે એ પ્રાપ્ત થશે. આપણે પણ કાંઈ પણ કરીને કે નહીં કરીને પણ સુખ-શાંતિ જ જોઈએ છે. આપણે ખોટો રસ્તો છોડી દઈને સાચો રસ્તો પકડી લેવાનો છે. એટલી જ વાત છે. અને તે અર્થે જ જ્ઞાનીઓએ આ બધી લાંબી-લાંબી વાતો કરી છે.

પ્રશ્ન : મોક્ષ પ્રાપ્ત કરવા માટે પ્રોજેક્ટ બનાવવો પડશે ?

પૂ. ભાઈશ્રી : હા ! પ્રોજેક્ટ બનાવવો પડશે. પૂર્ણતાનું લક્ષ્ય બાંધવાનું છે અને પરિભ્રમણની ચિંતનાથી એની પ્રોસેસ (પ્રક્રિયા) શરૂ કરવાની છે. એકદમ વ્યવસ્થિત વાત છે. scientific વાત છે. ઉભાંગડે ચાલવાનું નથી. અત્યાર સુધીમાં મનમાની તો બહુ કરી. હવે એ કરવાની નથી.

હજુ તો આ રાગના વિષયમાં પેરેગ્રાફ લખ્યો છે. હવે દ્રેષના વિષયમાં લખે છે, કે મેં દ્રેષ પણ કેટલો કર્યો છે, જ્યારે પરિણામમાં દ્રેષ હોય છે, પ્રતિપક્ષમાં રાગ તો હોય જ છે. બન્ને એક મોહનાં જ સંતાન છે. કેવાં છે ? મોહનાં જ સંતાન છે. બન્ને હોય જ છે. કોઈને ફક્ત રાગ જ હોય અને દ્રેષ ન હોય એવું નથી બનતું. રાગની પૂર્તિ નથી થતી, ત્યારે દ્રેષનો જન્મ થઈ જ જાય છે. તે પાછળ ઊભો જ છે. પડદા પાછળ તે ઊભો જ છે. આપણા આત્માએ દ્રેષ પણ બહુ જ કર્યો છે. કેવી-કેવી રીતે કર્યો છે તે અને તે જ આપણા પરિભ્રમણનું કારણ થયું છે એ વિષયમાં હવે પછીના પેરેગ્રાફમાં કહેશે. તે સાંજના સત્સંગમાં લઈશું.

*

(પાના નં. પથી આગળ..)

સમજાણું કાંઈ?

એમ સ્ફટિક અને ભગવાનઆત્મા જે શુભપણે રંગાય ત્યારે શુભ વિકલ્પરૂપે પરિણામે છે, અશુભપણે રંગાય તે અશુભપણે તન્મય થઈ જાય છે. શુદ્ધપણે થાય તો શુદ્ધથી તન્મય થઈ જાય છે. સમજાણું કાંઈ? એવો એનો પર્યાયધર્મ છે. અહીંથી ખસીને અહીં જા તો ત્યાં તન્મય તારી નિર્મળ દશા પ્રગટ થશે. નહિતર આ રાગ-દ્રેષની તન્મય તારા અસ્તિત્વમાં (છે). કારણ કે જીવનું તત્ત્વ છે ને! 'ઉમાસ્વામી'એ એને જીવતત્ત્વ કહ્યું છે ને? પાંચ ભાવ જીવતત્ત્વ કહ્યા છે, તો ઉદયભાવ જીવતત્ત્વમાં જીવતત્ત્વ છે, જડ નહિ, અજીવ નહિ. પાંચ ભાવઉદય, ઉપશમ, ક્ષયોપશમ.. પાંચેય જીવતત્ત્વ કહ્યાં છે. આખું તત્ત્વ લેવું છે ને એને! તો એ જીવતત્ત્વ છે, વિકાર પણ જીવતત્ત્વના અસ્તિત્વમાં છે. આમ ધ્યાન કરે તો એ છૂટી જાય છે. એમ 'તત્વાનુશાસન'માં વિસ્તાર છે, લ્યો! એ લલમાં કહેશે.

(મુમુક્ષુ : પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ!)

આભાર

'સ્વાનુભૂતિપ્રકાશ' (જુલાઈ-૨૦૨૩, ગુજરાતી તથા હિન્દી) ના અંકની સમર્પણ રાશિ સ્વ. નાથીબેન ઉદયભાઈ જૈનના સ્મરણાર્થે હ. એક મુમુક્ષુ તરફથી ટ્રસ્ટને સાભાર પ્રાપ્ત થયેલ છે, જેથી પાઠકોને આત્મકલ્યાણ હેતુ મોકલવામાં આવેલ છે.

‘દ્રવ્યદષ્ટિ પ્રકાશ’માંથી ‘મુમુક્ષુની ભૂમિકા’
સંબંધિત પૂજ્ય શ્રી નિહાલચંદ્રજી સોગાનીજીના
વચનામૃત

પહેલાં તો (તત્ત્વની) ધારણા બરાબર હોવી જોઈએ. પરંતુ ધારણા અંતરમાં ઉતરે ત્યારે સમ્યક્જ્ઞાન થાય છે. ધારણામાં પણ આ તરફનું (આત્માનું) લક્ષ હોવું જોઈએ. (ધારણા સ્વલક્ષી હોવી જોઈએ. સ્વલક્ષી ધારણા પ્રયોજનની ઉત્પાદક થાય છે. અને પ્રયોગાન્વિત ધારણામાં ધારણા કરેલો ઉપદેશ જ્યારે અંતરમાં ઉતરે છે ત્યારે સમ્યક્દર્શન અને સમ્યક્જ્ઞાન થાય છે.) (૨૪)

*

વિકલ્પથી અને મનથી (પરલક્ષીજ્ઞાનમાં) કરેલો નિર્ણય સાચો નથી. પોતાની તરફ દ્રષ્ટિનું તાદાત્મ્ય કરવાથી જ, પોતાથી કરેલો નિર્ણય જ સાચો નિર્ણય છે. પહેલા વિકલ્પથી, અનુમાનથી (સ્વલક્ષીજ્ઞાન માં) નિર્ણય થાય, તેમાં પણ લક્ષ તો અંતરમાં ઢળવાનું જ હોવું જોઈએ. (૪૯)

*

તીવ્ર ધ્યાસ (જિજ્ઞાસા) લાગવી જોઈએ. તરસ લાગે તો ગમે તેમ કરીને છીપાવવાનો પ્રયત્ન કર્યા વિના રહે નહિ. (૬૪)

*

પ્રશ્ન : પાકા નિર્ણય વિના, હું શુદ્ધ છું, ત્રિકાળી છું, ધ્રુવ છું, એમ અનુભવનો અભ્યાસ કરે તો, અનુભવ થઈ શકે કે કેમ ?

ઉત્તર : નહીં, પાકો નિર્ણય નહીં પરંતુ યથાર્થ નિર્ણય કહો. યથાર્થ નિર્ણય થયા બાદ નિર્ણયમાં પાકાપણું થાય છે. પછી અનુભવ થાય છે. (૯૨)

*

વિકલ્પની ભૂમિકામાં પણ (જેને) નિર્ણય થતો નથી તેને નિર્વિકલ્પ નિર્ણય થવાનો અવકાશ જ ક્યાં છે ? (૧૧૮)

*

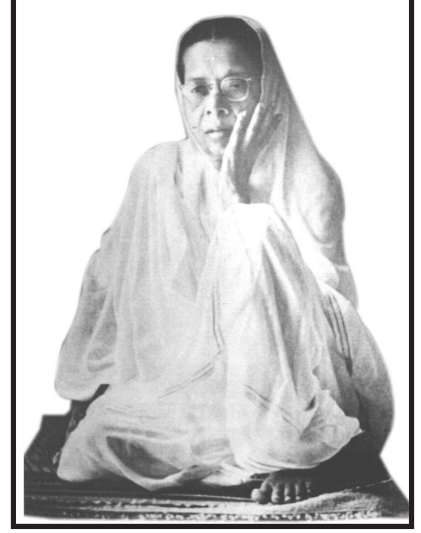
ત્રિકાળીનો પક્ષ કરો ! એવો (અપૂર્વ) પક્ષ કરો કે અનંતકાળમાં ક્યારેય થયો ન હોય. વર્તમાનનો પક્ષ છોડો. (૩૨૮)

*

જેને પોતાનું સુખ જોઈએ છે તેને, જેને પોતાનું સુખ પ્રગટ્યું છે તેની પાસે (સર્વાર્પણ બુદ્ધિપૂર્વક શરણમાં) જવાનો ભાવ આવે છે. (૫૦૧)

*

પૂજ્ય બહેનશ્રીની વીડિયો તત્પચર્ચા મંગલ વાણી-સીડી-૧૩-C

પ્રશ્ન :- એ એમ કહે કે સર્વજ્ઞે દીઠું છે ત્યારે મારો મોક્ષ થશે એ ખરેખર એ કહેવાને લાયક નથી. જેને ચારે પડખેથી સર્વજ્ઞની પ્રતીતિ આવી નથી. અને પોતે એ રીતનો પુરુષાર્થ કરતો નથી.

ઉત્તર :- તો એ કહેવાને લાયક નથી કે ભગવાને દીઠું એમ થાશે. પોતાને કાંઈ અંદર પુરુષાર્થ કરવો નથી અને ભગવાને દીઠું એમ થાશે. ભગવાને મારા ભવ દીઠા જ નથી. કારણ કે મને મારે આત્મા જ જોઈએ છે. અને મારે પુરુષાર્થ કરવો જ છે. માટે ભગવાને મારા ભવ દીઠાં જ નથી. એવી પ્રતીતિ એને અંદરથી આવે છે.

પ્રશ્ન :- અંદરથી એને એવો અવાજ આવવો જોઈએ.

ઉત્તર :- એવો અવાજ એને આવે છે.

પ્રશ્ન :- ચાલતા પરિણામનું એને દુઃખ લાગવું જોઈએ. દુઃખ તો લાગતું નથી.

ઉત્તર :- દુઃખ લાગવું જોઈએ. દુઃખ નથી લાગતું. એને અંદરથી બધી આકુળતા છે અને દુઃખસ્વરૂપ છે. એને દુઃખ લાગે. સુખસ્વરૂપ મારો આત્મા છે. આ તો બધું દુઃખ લાગે છે. અને આ બધા જે આસ્રવ છે એ તો વિપરીત છે, આકુળતારૂપ છે, દુઃખરૂપ છે, દુઃખના ફળરૂપ છે. બધા જે ચાલતા પરિણામો છે તે દુઃખરૂપ જ છે. એવો એને દુઃખનો વિશ્વાસ આવવો જોઈએ. અને અંતર આત્મામાં સુખ છે એમ સુખનો વિશ્વાસ આવવો જોઈએ. સુખના વિશ્વાસપૂર્વક આ દુઃખ છે એમ એને ભાસવું જોઈએ. એટલે એની ઉપરથી રુચિ ઊઠી જવી જોઈએ કે આ તો બધું દુઃખસ્વરૂપ છે. મારા સ્વભાવથી વિપરીત છે, દુઃખરૂપ છે, આકુળતારૂપ છે. મારું સ્વરૂપ સુખસ્વરૂપ છે, નિરાકુળ સ્વરૂપ છે. સુખસ્વભાવ મારા આત્મામાં જ છે. એવું લાગવું જોઈએ એને. એટલો વિશ્વાસ એને અંતરથી આવવો જોઈએ.

બહારમાં રુચિ લાગે છે, બહારમાં રસ લાગે છે અને અંતરમાં મારે પ્રગટ કરવું છે. એમ ન થાય. બેય ઠેકાણે રસ હોય એવી રીતે ન થાય. રુચિ આત્માની લાગે. એકબાજુથી રુચિ છૂટી જાય અને આત્માની રુચિ લાગે તો થાય.

પ્રશ્ન :- રાગની રુચિ રાખે અને સર્વજ્ઞે દીઠું હશે એમ થશે, એ પણ બરાબર નથી.

ઉત્તર :- બરાબર નથી. રુચિ રાગની છે. અને સ્વભાવની રુચિ નથી. અને ભગવાને દીઠું હશે એમ થાશે. એ તો બચાવ કરે છે.

પ્રશ્ન :- બે દિવસ પહેલાની ચર્ચામાં આપે એનો બહુ સારો ખુલાસો આપેલો કે આત્મા શુદ્ધ છે એમ જે કહે એને ચારિત્રની વાત બાજુ રાખે પણ નવ નવ કોટી થી એને અભિપ્રાયમાંથી રાગ...

ઉત્તર :- રાગની હેયબુદ્ધિ થવી જોઈએ. રાગ કોઈ રીતે આદરણીય નથી. જે જે રાગ આવે એ રાગ મારું સ્વરૂપ જ નથી. આ કોઈ રાગ મારે જોતો નથી. હું તો વીતરાગી સ્વરૂપ છું. આ રાગ મારા આત્માનું સ્વરૂપ જ નથી. એવી રુચિ અંતરમાંથી આવવી જોઈએ. ગમે તેવો સૂક્ષ્મ ઊંચામાં ઊંચો રાગ હોય તો રાગ મારું સ્વરૂપ નથી. હું તો જાણનાર

છું. એટલી હેયબુદ્ધિ અંતરમાંથી આવી જવી જોઈએ. રાગની મીઠાશ કાંઈપણ રહી જાય તો એને અંદરથી યથાર્થ શ્રદ્ધા થતી નથી. યથાર્થ નિર્ણય થતો નથી. એટલે આવે છે ને કે ગમે તેટલી બહારથી ક્રિયા કરી લે, ત્યાગ કરી જંગલમાં જાય પણ જો અંદર ઊંડાણમાં રાગની મીઠાશ રહી જાય છે તો એ અંતરમાંથી આત્મા પ્રગટ થાતો નથી. એને ભેદજ્ઞાન થાતું નથી. રાગની મીઠાશ અંદરમાં વેદાય છે. ગમે તેવો રાગ હોય પણ આ રાગ મારું સ્વરૂપ નથી એની હેયબુદ્ધિ અંતરમાંથી આવવી જોઈએ.

પ્રશ્ન :- તો એને પોતાના આત્માને શુદ્ધ માને એમ કહેવાય ખરેખર.

ઉત્તર :- તો એણે શુદ્ધ માન્યો. તો એને જાણનાર માન્યો. અકર્તા માન્યો. જ્ઞાયક માન્યો.

પ્રશ્ન :- .. જંગલમાં બેઠા છે, બધું છોડીને બેઠા છે. એમને જો આ શુદ્ધસ્વરૂપનું ભાન ન થાય, તો અમે આ જંગલમાં બેઠા છીએ અમને કેમ...

ઉત્તર :- છોડીને બેઠા પણ અંતરથી છૂટવું જોઈએ. એના અભિપ્રાયમાંથી (છૂટવું જોઈએ) વૈરાગ્ય તો આવ્યો. સંસાર છોડી દીધો, ઘરબાર છોડી દીધા, વૈરાગ્ય આવ્યો. વૈરાગ્ય આવ્યો પણ આત્માને ઓળખ્યા નથી અને જે બધી ક્રિયાઓ કરે છે પંચમહાવ્રત આદિ એની અંતરમાં શુભભાવનો રાગ અને મીઠાશ અંતરમાં છે. અંતરથી હેયબુદ્ધિ આવી નથી. અને આત્મા જ્ઞાયક જાણનારો એની પ્રતીત આવી નથી. બધામાં રુચિ, શુભભાવોમાં રુચિ થઈ. નહિતર બરાબર ચોથા કાળની અંદર કોઈ એવી રીતે બરાબર કરે. એવી ક્રિયાઓ તો અત્યારે દેખાતી નથી. બરાબર ક્રિયા પાળે બહારની. બધી સ્વાધ્યાય કાળે સ્વાધ્યાય, નિર્દોષ આહાર બધું કરે, આવશ્યક ક્રિયા. બધું કરે. પણ અંતરમાં મીઠાશ હોય છે પુણ્યભાવોની. પણ આ ભાવથી બધું હોવા છતાં જો અંતરમાંથી રુચિ છૂટી ગઈ તો એ ગૃહસ્થાશ્રમમાં પણ એને દ્રવ્ય ઉપર દષ્ટિ અને ભેદજ્ઞાન થાય છે. અંતરની પરિણતિમાંથી છૂટવું જોઈએ. બહારથી છૂટે થાતું નથી. પરિણતિમાંથી છૂટવું જોઈએ. જેને પરિણતિમાંથી છૂટ્યું એ બહારથી ગૃહસ્થાશ્રમમાં હોય તો એને હેયબુદ્ધિ થઈ ગઈ. અંતરમાંથી. બોલવામાત્ર નહિ. એ તો પછી અંતે સ્વરૂપમાં લીનતા એને પુરુષાર્થની મંદતા લઈને ગૃહસ્થાશ્રમમાં છે એને લીનતા વધતા-વધતા એ બધો એને બહારથી ત્યાગ થઈ જાય. જેને અંતરમાંથી છૂટ્યું એને બહારમાંથી પછી ક્રમે-ક્રમે છૂટી જ જવાનું છે. બધો રાગ છૂટી જવાનો છે. પણ જેને અંતરમાંથી છૂટ્યું નથી. બહારથી છોડી દીધું તો એ તો પાછું ફરીને થવાનું છે. ઝાડનું મૂળિયું એમ ને એમ છે. અને ડાળા-પાંદડા તોડી નાખ્યા તો ફરીને ફાલવાનો છે. આ તો મૂળિયું તૂટી ગયું એટલે પછી ડાળા-પાંદડા તો સુકાઈ જવાના. પછી તો મૂળિયું થડ કાપી નાખ્યું છે અંદરથી.

ગૃહસ્થાશ્રમમાંથી રાગ છૂટી ગયો. અંદર હેય બુદ્ધિ થઈ ગઈ. ભેદજ્ઞાન થઈ ગયું. દ્રવ્ય ઉપર દષ્ટિ જ્ઞાતાની ધારા પ્રગટ થઈ ગઈ. સ્વાનુભૂતિ થઈ ગઈ. પછી થોડું બાકી છે એ તો બધું છૂટી જવાનું, સુકાઈ જવાનું.

પ્રશ્ન :- અંતરમાંથી છૂટવું જોઈએ.

ઉત્તર :- અંતરમાંથી છૂટવું જોઈએ. હજી તો મુનિ થાય પણ અંદર થડ અંતર પરિણતિમાં પડ્યું છે બધું. રાગની રુચિ પડી છે એટલે પાછું ફાલવાનું છે.

*

વીતરાગ સત્સાહિત્ય પ્રસારક ટ્રસ્ટ દ્વારા પ્રકાશિત વિપુલ સત્સાહિત્ય પૈકી નીચે મુજબનું સાહિત્ય હાલમાં ઉપલબ્ધ છે. જે કોઈપણ રસ ધરાવનાર મુમુક્ષુ, સંસ્થા કે ગ્રંથાલયને આ સાહિત્યમાંથી જેની પણ આવશ્યકતા હોય તેમણે સંપર્ક કરવા વિનંતી.
સંપર્ક નીરવ વોરા મો: ૯૮૨૫૦૫૨૯૧૩

- (૧) 'અનુભવ સંજીવની'
(પૂજ્ય ભાઈશ્રી શશીભાઈના અગાધ મંથનમાંથી વહેલી ચિંતન કણિકાઓ - હાથનોંધ (ડાયરીઓનું) સંકલન)
- (૨) 'અધ્યાત્મ સુધા' (ભાગ ૧ થી ૧૨)
('બહેનશ્રીના વચનામૃત' ગ્રંથ ઉપર પૂજ્ય ભાઈશ્રી શશીભાઈના સળંગ પ્રવચનો)
- (૩) 'આત્મ અવલોકન પ્રવચન' (ભાગ ૧ થી ૫)
('આત્મ અવલોકન ગ્રંથ ઉપર પૂજ્ય ભાઈશ્રી શશીભાઈના સળંગ પ્રવચનો)
- (૪) 'ધન્ય આરાધક'
(પૂજ્ય ભાઈશ્રી શશીભાઈની આત્મઆરાધના અને તેમના વ્યક્તિત્વને દર્શાવતું અનોખું સચિત્ર પ્રકાશન)
- (૫) 'સુવિધિ દર્શન'
(પૂજ્ય ભાઈશ્રી દ્વારા લિખિત સુવિધિ લેખ ઉપર તેમનાં જ પ્રવચન)
- (૬) 'રાજ હૃદય' (ભાગ ૧ થી ૧૯)
(શ્રીમદ રાજચંદ્ર ગ્રંથ ઉપર પૂજ્ય ભાઈશ્રી શશીભાઈના સળંગ પ્રવચનો)
- (૭) 'સિદ્ધપદનો સર્વશ્રેષ્ઠ ઉપાય'
(શ્રીમદ રાજચંદ્ર પત્રાંક-૧૪૭, ૧૯૪, ૨૦૦, ૫૧૧, ૫૬૦ તથા ૮૧૯ પર પૂજ્ય ભાઈશ્રી શશીભાઈના પ્રવચનો)
- (૮) 'ગુરુ ગિરા ગૌરવ' (ભાગ ૧, ૨)
(પૂજ્ય સોગાનીજીના પત્રો તથા વચનામૃતો ઉપર પૂજ્ય ભાઈશ્રી શશીભાઈના પ્રવચનો)
- (૯) 'તત્ત્વાનુશીલન'
(પૂજ્ય ભાઈશ્રી દ્વારા લિખિત વિવિધ લેખ)
- (૧૦) 'સમ્યક્દર્શનના સર્વોત્કૃષ્ટ નિવાસભૂત છ પદનો અમૃત પત્ર
(શ્રીમદ રાજચંદ્ર પત્રાંક-૪૯૩ પર પૂજ્ય ભાઈશ્રી શશીભાઈના પ્રવચનો)
- (૧૧) 'દ્રવ્યદષ્ટિ પ્રકાશ'
(પૂજ્ય નિહાલચંદ્ર સોગાનીજીની તત્ત્વચર્યા તથા પત્રો)
- (૧૨) 'વચનામૃત રહસ્ય'
('બહેનશ્રીનાં વચનામૃત' ઉપર પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી કાનજીસ્વામીના નાઈરોબીમાં થયેલા પ્રવચનો)
- (૧૩) 'કાર્તિક્યાનુપ્રેક્ષા પ્રવચન' (ભાગ ૧, ૨)
('કાર્તિક્યાનુપ્રેક્ષા' ગ્રંથ ઉપર પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી કાનજીસ્વામીના સળંગ પ્રવચનો)
- (૧૪) 'પ્રવચન નવનીત' (ભાગ ૧ થી ૪)
(પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી કાનજીસ્વામીના ચૂંટેલાં પ્રવચનો)

- (૧૫) 'પરમાગમસાર'
(પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીના પ્રવચનોમાંથી પૂજ્ય ભાઈશ્રી દ્વારા ચૂંટેલા બોલ)
- (૧૬) 'મુક્તિનો માર્ગ'
(‘સત્તા સ્વરૂપ’ ગ્રંથ પર પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી કાનજીસ્વામીના પ્રવચનો)
- (૧૭) બૃહદ્ર દ્રવ્ય સંગ્રહ પ્રવચન’ (ભાગ ૧,૨)
(‘દ્રવ્ય સંગ્રહ’ ગ્રંથ ઉપર પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી કાનજીસ્વામીના સળંગ પ્રવચનો)
- (૧૮) ‘છ ઢાળા પ્રવચન’ (ભાગ ૧ થી ૩)
(‘છ ઢાળા’ પર પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી કાનજીસ્વામીના પ્રવચનો)
- (૧૯) ‘દ્વાદશ અનુપ્રેક્ષા’
(બાર ભાવના પર પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી કાનજીસ્વામીના પ્રવચનો)
- (૨૦) ‘વિધિ વિજ્ઞાન’
(વિધિ વિષયક જ્ઞાનીપુરુષોના વચનામૃતો)

વીતરાગ સત્ સાહિત્ય પ્રસારક ટ્રસ્ટ દ્વારા પ્રકાશિત પુસ્તકોના પ્રાપ્તિ સ્થાન

- (૧) ગુરુ ગૌરવ
પૂજ્ય શ્રી નિહાલચંદ્રજી સોગાની સ્મારક, સોનગઢ, સૌરાષ્ટ્ર
- (૨) શ્રી શશીપ્રભુ સાધના સ્મૃતિ મંદિર
શશીપ્રભુ માર્ગ, રૂપાણી, ભાવનગર

વિનમ્ર અપીલ

“સ્વાનુભૂતિપ્રકાશ” માસિક પત્રિકા છેલ્લા ૨૫ વર્ષથી પૂજ્ય ભાઈશ્રી શશીભાઈની પ્રેરણાથી હિન્દી તથા ગુજરાતીમાં સૌને ભેંટ મોકલવામાં આવે છે. જેની પાછળ કોઈને કોઈ પાત્ર જીવના આત્મકલ્યાણની એકમાત્ર વિશાળ ભાવના નિહિત છે.

જો આ પત્રિકાનો આપને ત્યાં અથવા આપની આસપાસના સમુદાયમાં સદ્ઉપયોગ ન થઈ શકતો હોય અથવા સંભવિત અવિનય કે અશાતના થતી જણાય તો અમોને જાણ કરવા વિનંતી અથવા એડ્રેસ સહિત જે તે પત્રિકા અમોને પરત મોકલી આપવી કે જેથી કરી તે સરનામા ઉપર પત્રિકા મોકલવી બંધ કરી શકાય. ટ્રસ્ટની આ વ્યવસ્થામાં આપનો સહકાર અપેક્ષિત છે.

આભાર

સંપર્ક: શ્રી સત્શ્રુત પ્રભાવના ટ્રસ્ટ

નીરવ વોરા મો: ૯૮૨૫૦૫૨૯૧૩

REGISTERED NO. : BVHO - 261 / 2021-2023
RENEWED UPTO : 31/12/2023
R.N.I. NO. : 69847/98
Published : 10th of Every month at BHAV.
Posted at 10th of Every month at BHAV. RMS
Total Page : 20

‘सत्पुरुषोऽनु योगमण जगतनुं कल्याण करो’

... दर्शनीय स्थण ...

श्री शशीप्रभु साधना स्मृति मंदिर
भावनगर

स्वत्वाधिकारी श्री सत्श्रुत प्रसावना ट्रस्ट वती मुद्रक तथा प्रकाशक श्री राजेन्द्र जैन द्वारा अजय ऑफिसेट,
१२-सी, बंसीधर मील कंपाउण्ड, भाउडोलपुरा, अमदावाड-३८० ००४ थी मुद्रित तथा ५८०, खुनी भाउकवाडी,
पूजय गुणदेवश्री कानश्रुतवामी मार्ग, भावनगर- ३६४ ००१ द्वारा प्रकाशित.
संपादक : राजेन्द्र जैन -09825155066

Printed Edition : **1440**
Visit us at : <http://www.satshrut.org>

If undelivered please return to ...

Shri Shashiprabhu Sadhana Smruti Mandir
1942/B, Shashiprabhu Marg, Rupani,
Bhavnagar - 364 001